

HOOFDSTUK 1

Ik kon de slaap niet vatten. Mijn bed was behaaglijk, het was lekker warm in mijn slaapkamer en ik was heerlijk moe. Maar ik kon de maalstroom in mijn hoofd niet stilzetten. Waarom, waarom had ik besloten om mijn geboortedorp Pemfield te verlaten en te gaan werken in dat landhuis, zo heel ver weg van alles wat ik kende en wat mij dierbaar was? Waarom had ik niet geluisterd naar de wijze raad van de mensen die voor mij zorgden, om gewoon hier in mijn dorp te blijven? Morgenochtend bij het kriecken van de dag zou ik mijn vrienden verlaten; de vrouwen die mij zo trouw hadden verzorgd en gesteund na het onverwachte en veel te vroege overlijden van mijn ouders. Ik ging dienstbode worden in een landhuis bij onbekende, welgestelde mensen. Ik – die nog nooit een stap in zo'n deftig huis had gezet en die geen idee had van hoe die rijke mensen hun dagen doorbrachten! Het hoofd van de huishouding zou na-

tuurlijk onmiddellijk doorhebben dat ik in feite een onwetend plattelandsmeisje was. Ze zou me linea recta wegsturen met een draai om mijn oren omdat ik haar tijd had verknoeid. Dan zou ik met hangende pootjes terugkomen naar Pemfield, waar iedereen nog jaren zou gniffelen om mijn dwaze gedachte dat ik me kon handhaven in de wereld buiten het dorp. Er was al zo veel ergs gebeurd de afgelopen zeven maanden. Waarom moest ik daar met mijn eigenwijze hoofd nog een teleurstelling aan toevoegen? Rusteloos nam ik nog eens de verdrietige gebeurtenissen door die ertoe hadden geleid dat ik over een paar uur aan een onbezonnen avontuur zou beginnen.

September van het jaar 1857 was begonnen zoals een normale septembermaand: roerig en chaotisch, met veel lachen en drukke vrolijkheid en niet te vergeten hoofdfluis. Dat hoorde er allemaal bij als de hordes Eastenders uit Londen neerstreken in ons Kentse boerendorp – Pemfield – voor de hoppluk. Zoals gewoonlijk verwelkomde mijn vader, de dominee van het dorp, zijn tijdelijke gemeentelieden uiterst hartelijk. Hij deed wat hij kon om te zorgen voor zielen en lichamen. Zijn anders zo rustige gemeente veranderde rond de oogsttijd in een wespennest van roddel en achterklap, schandalen en bonje tussen dorpsbewoners en Londenaren – en natuurlijk tussen Londenaren onderling. De grootstedelijke invasie van armoedzaaiers werd argwanend tegemoetgezien door de dorpingen die de Eastenders de schuld gaven van alles wat verdween: groente uit moestuinen, kleren van waslijnen en appels uit boomgaarden. De Londenaren vonden de dorpingen maar een stel achtergebleven boeren. De stedelingen snaptten niets van de dorpsse wijsheid die voortkwam uit eeuwenlange afhankelijkheid van de grond en het weer.

Pa struinde van het ene naar het andere onderkomen van de sei-

zoenarbeiders. Hij ontmoette oude bekenden met hun, zoals elk jaar, nieuwe baby's. Hij luisterde naar wat hen dit jaar weer overkomen was en te midden van al die vriendschappen en hartelijke warmte drong hij er bij iedereen op aan om alles van Christus te verwachten. Zijn boodschap werd meestal beleefd ontvangen. Hij was immers de vriendelijke en gerespecteerde dominee. Maar de schreeuwende zorgen van het dagelijks bestaan overstemden de diepe betekenis van zijn woorden. De drukke seizoenarbeiders staken al hun energie in werk en in overleven. Het werk bestond uit zo snel mogelijk zo veel mogelijk zakken vullen met geplukte hopkegels. Daarnaast besteedden ze veel tijd aan het koken van karige maaltijden boven smeulende vuurtjes, de zorg voor koortsige huilbaby's die de eerste tanden kregen, en het drooghouden van hun lekkende hutjes. De spaarzame vrije tijd besteedden ze liever aan luisteren naar de laatste roddels of aan dronkenmansgezang rond een kampvuur dan aan nadenken over een verre en onzichtbare eeuwige toekomst.

Ma en ik hadden het ook druk. We oogstten groenten uit onze moestuin en plukten bessen en appels, die we inmaakten met suiker of waar we jam en appelmoes van bereidden. Dit was onze favoriete tijd van het jaar. De ochtenden begonnen koud en mistig, maar al snel brak de heerlijke najaarszon door. We vulden de dagen met plukken en verwerken van wat de natuur ons gaf. De koele keukenvloer lag bezaaid met manden vol vruchten, die we wasten, in stukjes sneden, kookten en met suiker bestrooiden. Al die bakken vol met vruchten of bessen verdwenen in pannen waarin we ze tot een zoete, kleverige moes of gladde gelei kookten. Het fornuis draaide overuren.

'Voor je het weet is het al oktober', zei ma terwijl ze een paar appels in stukjes sneed. 'En dan zijn we weer dagenlang in de weer om voor de dankdagdienst voorin de kerk een hele grote uitstalling te maken van de oogst van dit jaar.'

‘Nou, volgens mij heeft pa dit jaar geen enkele wortel of aardappel geoogst die het aanzien waard is’, antwoordde ik, roerend in een pan met kokende jam. ‘Het kleine beetje groente dat niet is opgevreten door konijnen en slakken ziet er zo misvormd uit dat we ons ervoor moeten schamen – we zullen ze moeten wegstoppen achter die grote pompoenen van de echte boeren uit het dorp.’

‘Nou, dat is precies wat ik bedoel’, glimlachte moeder. ‘Het is altijd zo’n gedoe met die jaarlijkse uitstalling van de oogst. Iedereen moppert er dan weer over dat we met opzet zijn fantastische pompoen of bessen of weet ik veel wat voor groente verborgen hebben achter de kool of het versgebakken brood van zijn buurman!’ Ze schudde zuchtend haar hoofd. ‘Die arme vader van jou. Hij doet altijd zo zijn best in die moestuin.’

‘Het is meer een hobby voor hem dan dat hij er echt werk van maakt, toch?’ dacht ik hardop. ‘Maar goed, hij beweert dat juist in die moestuin zijn preken vorm krijgen.’

‘Mooi, dan levert zijn werk daar toch meer vrucht op dan wij denken’, vond ma.

Ma dacht blijkbaar nog een tijdje na over oogst en dankdag, want even later neuriede ze de melodie van de hymne *Come, ye thankful people, come*. In de eerste strofe wordt het dankbare volk opgeroepen om naar de kerk te komen om te vieren dat de oogst is binnengehaald vòòr het invallen van de stormachtige winter. In de tweede strofe wordt gezongen dat heel de wereld Gods akker is en in de derde strofe dat God snel zal komen om Zijn oogst binnen te halen. Al snel zongen we het lied samen. Ma zong de gewone melodie en ik de altpartij. De woorden *All is safely gathered in, ere the winter storms begin* (De oogst ligt veilig binnen, vóór de winterstormen beginnen) gaven ons dat warme en gezellige gevoel van een verse voedselvoorraad op zolder en in de kelder, terwijl buiten de eerste sneeuw valt. We hadden

echter geen idee hoezeer ook de derde strofe voor ons heel snel waarheid zou worden.

Die avond was pa pas laat thuis voor het avondeten. Toen hij het huis in stapte, nam hij een vlaag koude herfstlucht mee.

‘Het ruikt hier naar een snoepwinkel’, zei hij terwijl hij zijn schoenen uittrok.

‘Pruimenjam en vlierbessensiroop’, legde ik uit.

‘Wat is vandaag de reden dat je laat bent?’ vroeg ma toen we na het gebed de eerste hap stoofvlees naar binnen werkten.

‘Zafnath Paäneah!’ zei pa zonder op te kijken van zijn bord.

Wij begrepen onmiddellijk wat hij bedoelde. In de Bijbel is Zafnath Paäneah de naam die de farao geeft aan Jozef op het moment dat hij de gevangen slaaf verhoogt tot onderkoning van Egypte. Bij ons in het gezin was Zafnath Paäneah de bijnaam van boer Joseph Smith. Een bijnaam die eigenlijk veel te positief was voor deze vrek. Boer Joseph was de oorzaak van veel problemen bij de seizoenarbeiders.

‘Zo, dus je hebt vandaag weer iets aan iemand gegeven waarin eigenlijk door die gierige boer Smith voorzien had moeten worden’, merkte ik op.

‘Emmers’, antwoordde pa. ‘Emmers om het regenwater op te vangen dat door de daken van die krakkemikkige hutjes lekt.’

‘Ik dacht al dat ik een paar emmers miste uit het washok!’ riep ma.

‘Nou, en de toiletruimte zag er zo slecht en vervallen uit dat ik denk dat onze emmers niet alleen gebruikt zullen worden om regenwater op te vangen’, sprak pa rustig verder, terwijl hij een grote hap druipend vette knoedels nam.

‘Hè, bah!’ riep ma terwijl ik giechelde. ‘Nou, dan hoeft ik die emmers ook niet meer terug. Je wordt weer bedankt!’

‘Maar lieverd’, zei pa quasi verbaasd, ‘daar hoeft je je toch niet druk om te maken. We hebben nog nooit iets teruggekregen wat we uitgeleend hadden aan die hopplukkers.’

We aten zwijgend verder. Na het eten las pa een stukje uit de inmiddels versleten familiebijbel en eindigde de maaltijd met gebed. We bleven nog wat aan de houten keukentafel zitten. Geen van ons had zin om op te staan en te beginnen aan de afwas. De overvloedige maaltijd na een drukke dag had ons een beetje loom gemaakt.

‘Een van de kinderen van de hopplukkers kreeg vandaag opeens hoge koorts’, meldde pa om de stilte te doorbreken.

‘Zeker weer een baby die z’n eerste tandjes krijgt?’ vroeg ma. ‘Daar heb ik wel een zalfje voor.’

‘Volgens de moeder is het iets anders.’

‘Dan zal het wel zonnesteek zijn’, dacht ma hardop. ‘Het kan echt snikheet worden in die hoptuinen met de lange rijen steil omhoog groeiende hopranken, zeker als de zon er halverwege de dag recht boven staat. En er is bijna geen plekje schaduw voor die kleine kinderen die mee moeten met hun moeders. Maar voor een zonnesteek heb ik wel wat calamine liggen.’

‘Heel goed meegedacht, lieve apotheker van me, maar de Londense vrouwen hebben onderling uitgebreid gesproken over het kind en ze zijn tot de conclusie gekomen dat het geen zonnesteek kan zijn. Als die vrouwen de hoofden bij elkaar steken, dan zijn ze samen wijzer dan ...’

Hij zweeg om het juiste woord te zoeken.

‘Alle professoren van de universiteiten in Cambridge opgeteld’, stelde ik voor.

‘Precies, ja!’ zei hij lachend. ‘En dan met name in gewone volkswijsheid. Wijsheid dus waar je iets aan hebt in plaats van die hooggeleerde wijsheden waar niemand iets mee kan. En nu we het daar toch over hebben, meisje ...’ zei hij en richtte zijn aandacht op mij. ‘Ik ben blij dat jij ook weer een beetje normaal doet.’

Ik kon hem alleen maar gelijk geven. Ik was zelf ook blij dat ik

weer met beide benen op de grond stond. De week daarvoor had ik een brief geschreven aan een jongeman om een einde te maken aan een relatie die vier maanden had geduurd. Nou ja, relatie, zeg maar gerust dat ik gevangen had gezeten in zijn web. Als zeventienjarig meisje was ik helemaal hoteldebotel geworden toen Raymond me het ene na het andere compliment gaf. Raymond was tien jaar ouder dan ik. Hij was een sombere kerkvoogd die zijn taak zeer serieus nam. Ik was zo verliefd dat ik niet doorhad hoezeer ik me door hem liet beïnvloeden. Al snel raakte ik ervan overtuigd dat vrolijkheid iets was voor domme mensen en dat humor het product was van een zondig hart. Ware christenen zouden meer moeten lijden aan het leven. Ik begon me af te keren van de humoristische opmerkingen van pa, waar ik vroeger juist zo van kon genieten. Ik oefende me erin om ernstig en zwijgend door het leven te gaan. Raymond vond dat ik te veel boekenwijsheid had en dat vrouwen niet zelfstandig op zoek moesten gaan naar antwoorden op levensvragen, ze moesten die vragen aan hun man. Daarom gaf ik mijn mening niet meer. In plaats daarvan probeerde ik er 'schattig' uit te zien om zo veel mogelijk kleur te geven aan zijn leven, en naar hem op te zien voor zijn mannelijke wijsheid.

De betovering werd uiteindelijk verbroken toen ik voor de eerste keer bij hem thuis mocht komen, op zondag na afloop van de kerkdienst. De schellen vielen van mijn ogen toen ik zag hoe denigrerend zijn afgetobde en nerveuze moeder werd behandeld door haar echtgenoot en zoons. Plotseling zag ik schrikbeelden van mijzelf als zo'n onderdrukte, onbetaalde slavin met een trouwring.

Natuurlijk eiste Raymond het laatste woord op, want ik kreeg per omgaande een geschreven antwoord op mijn brief waarin hij meldde dat ik 'een ongeschikte partner was voor een man van zijn stand'. Nou, daar had hij gelijk in. Ik besloot absoluut

ongeschikt te zijn en weer volop te genieten van ijdelheden als vrolijk rondrennen en springen, en lachen en onzinnig kletsen, en natuurlijk genoot ik weer van mijn vaders humor op een manier die ik mezelf veel te lang had ontzegd.

‘Ach, pa, ik ben blij dat ik weer mijn normale zelf ben. En ik ben ook heel blij dat u niet zo ingetogen bent als die kerkvoogd van u.’ ‘Graag gedaan, meisje’, zei pa. ‘Ik heb nooit gesnapt waarom christenen ingetogen en teruggetrokken zouden moeten leven. We mogen ons juist verheugen over alle genade die zo royaal en overvloedig door onze hemelse Vader over ons wordt uitgestort, en over de eeuwige heerlijkheid die ons in Hem wacht.’ ‘Ja, daar ben ik het weer helemaal mee eens, pa. En ik hoop echt dat ik het nooit meer vergeet.’

‘Denk dan in het vervolg tien keer na voordat je diep in de ogen van een man kijkt!’

Toen pa de volgende avond thuiskwam, zag hij er bleek en vermoeid uit.

‘Steeds meer kinderen krijgen van die koortsen’, zei hij toen hij zich in zijn stoel liet zakken.

‘Dan wil ik graag dat je me morgen meeneemt naar het kamp van de seizoenarbeiders. Om je te helpen’, zei ma.

Pa schudde zijn hoofd. ‘Nee, lieverd. Ik wil niet dat je gevaar loopt. Jouw gezondheid heeft het al zwaar genoeg te verduren gehad met de reuma aanvallen van de afgelopen tijd.’

‘Laat mij dan meegaan, pa’, zei ik.

‘Nee. Het is beter als jullie hier thuisblijven en hiervandaan meewerken als het nodig is. En ik wil jullie vragen om te bidden voor mij en voor de contacten die ik heb met de hopplukkers. Eindelijk, nu er waarschijnlijk sprake is van een onbekende en niet ongevaarlijke ziekte, willen de seizoenarbeiders dat ik voor hen bid. We zijn nu zover dat ze zich allerlei belangrijke levens-

vragen stellen. Dus ik heb wijsheid nodig. En kracht en energie.’ Pas toen pa enkele dagen later thuiskwam met het verdrietige nieuws dat er twee inwoners van het kamp aan de ziekte waren overleden, realiseerden mijn moeder en ik ons dat er echt sprake was van een gevaarlijke situatie en dat pa zich met gevaar voor eigen leven inzette voor de Londenaren.

De volgende dag pakten de meeste hopplukkers van het betreffende kamp hun spullen bij elkaar en vertrokken haastig naar Londen, gedreven door verdriet, angst en een dosis bijgeloof. Voor de boer die hen tijdelijk in dienst had genomen, zat er niets anders op dan gebruik te maken van de veel duurere lokale arbeiders. Zelfs de zigeunerfamilies die altijd naar ons dorp kwamen zodra er kans was op seizoenarbeid sloten hun krijzende kinderen op in hun rijtuigen, duwden hun luidruchtige kippen en ganzen in manden, en verlieten het dorp zo snel als hun magere paarden de karren konden trekken.

Na het vertrek van de seizoenarbeiders was pa veel van zijn extra werkdruk kwijt. Maar de drukte en spanning hadden hem uitgeput. Binnen enkele dagen lag hij zelf rillend van de koorts op bed. Dokter Skinner zei dat het misschien wel tyfus was en hij waarschuwde dat tyfus soms een mild verloop had, maar dat het soms ook een dodelijke afloop had. Hij raadde ons een goede verpleegster aan uit een naburig dorp, die hij persoonlijk kende, maar ma weigerde. Ze wilde per se zelf haar man alle zorg geven die hij nodig had. Ze week niet van zijn zijde. Dag en nacht zat ze naast zijn bed en ze leek precies aan te voelen wanneer pa’s rusteloos woelen betekende dat hij gedept moest worden met een vochtige koude doek of dat hij behoefte had aan een warme kruik. Ze wist of hij frisse lucht wilde hebben of juist een gesloten raam. Ik kreeg tranen in mijn ogen bij haar liefkozende woorden en bij de droge, verweerde vingers waarmee ze over zijn bleke gezicht wreef.

Pa had dagen waarop hij aanspreekbaarder was dan anders, en op die momenten vroeg hij ons vaak om zijn favoriete liederen te zingen. Ma en ik deden ons best, natuurlijk, maar wanneer de anders zo krachtige stem van pa dan zwak en krakerig meezong, kregen we zo'n brok in onze keel dat we onze emoties nauwelijks konden verbergen. Hij wilde ook vaak dat we voorlazen uit de Bijbel, vooral uit het evangelie van Johannes. Dus zaten we om beurten naast hem, hielden zijn hand vast en lazen vooral veel uit het hogepriesterlijk gebed. Pa kende het uit zijn hoofd. Zijn lippen bewogen mee met die van ons als we voorlazen.

Op dagen dat het beter ging met mijn vader hoopten we dat hij weer helemaal zou genezen. Maar helaas. Begin oktober overleed pa in zijn slaap. Het was eigenlijk niet eens akelig om te zien. Net zo gerust als een vermoeid kind op schoot wegzakt in een aangename slaap, zo verwisselde vader het tijdelijke voor het eeuwige. We waren ervan overtuigd dat hij naar de hemel was, bij de God Die hij zo trouw en gelovig had gediend. Maar het gemis was vreselijk.

Het verdriet had op mij en mijn moeder een verschillende uitwerking. Ik was van de vroege ochtend tot de late avond druk in de weer met het beantwoorden van condoleances en met achterstallig schoonmaakwerk in huis. Ma staaarde de hele dag hopeloos voor zich uit. Het leek wel alsof ze niet meer verder wilde, niet alleen. Al snel moest ik haar verzorgen, dag en nacht. Ik smeekte God of Hij haar bij mij wilde laten. Ik sprak met haar en hield haar vast alsof ik daarmee kon voorkomen dat ook zij mij verliet.

'Ma', zei ik dan terwijl ik door haar warrige haren streek, 'weet u nog van die keer dat u oom Hector zo veel dagen aangebrand vlees en tot snot gekookte kool voorschotelde dat hij gefrustreerd uit zichzelf wegging? Hij had rare ideeën, maar soms ook goede. Hij zei altijd dat je om aan te sterken na een ziekte naar

de kustplaats Ramsgate moest gaan. Zullen we daarheen gaan als u zich weer wat sterker voelt? En weet u nog dat ik een keer met mijn vriendinnetje Bessie in de sloot viel en dat u daarna die kikkervisjes in mijn ondergoed vond?’

Soms werd ik beloofd met een flauwe glimlach, maar meestal drong ik niet tot haar door.

‘Ma, de bramenstruiken hangen nog helemaal vol en de vlieren zitten ook nog vol met bessen. Dus als u straks helemaal beter bent, moeten we snel aan de slag om jam en sapjes te maken. Het lijkt me heerlijk om weer samen onze manden te vullen en daarna die heerlijke zoete geuren te ruiken als we er gelei van koken. U hebt zelf gezegd dat dat uw lievelingsgeur is. O, mama, blijf alstublieft bij mij. Blijf leven.’

De angst om alleen achter te blijven, zonder mijn beide ouders, gaf mijn gebeden dezelfde krachtige emoties mee als de hartenkreten van de psalmisten. Maar ma had de kracht niet meer om tegen de ziekte te strijden en ook de wil niet meer om op aarde te blijven. Tien dagen na het overlijden van mijn vader volgde ze hem. Ze was weg. Weg van mij en uit het leven naar haar hemelse thuis en de eeuwige vreugde. Ik bleef achter, alleen en troosteloos. Mijn verdriet en wanhoop waren onbeschrijflijk. Het leven zoals ik het altijd had gekend, was opeens verdwenen. Ik moest verder, maar had geen idee waarmee. Ik probeerde het absolute van het heengaan van mijn ouders te begrijpen, maar het wilde gewoon niet tot me doordringen dat ik nooit meer hun gezichten zou zien, hun stemmen zou horen of hun armen om me heen zou voelen. Ik verlangde er intens naar om het gezellige fluiten van mijn vader te horen en om mijn moeder gemoedelijk en zacht neuriënd in de keuken te zien rommelen, maar ze waren er niet meer. Weg, voor altijd. Er was slechts stilte en leegte. Telkens weer overviel mij de rauwe werkelijkheid van hun heengaan, en telkens weer was de pijn ondraaglijk.

Tijdens de ziekte en het overlijden van mijn ouders was mevrouw Brown, onze dienstmeid, een ware steun geweest. Ze kwam elke dag trouw en bereidde de maaltijden. Nu was ik helemaal van haar afhankelijk. Ze steunde me bij alle praktische zaken die geregeld moesten worden, schermde me af voor de vele bezoekers en ze kwam zelfs bij mij in huis wonen, zodat ik 's nachts niet meer alleen was. Tot mijn opluchting werd ik toen ook ziek. Ik was een paar dagen aan bed gekluisterd en dus niet in staat om de begrafenis te organiseren. Slapen was voor mij ontsnappen aan de werkelijkheid. Ik hoopte vurig dat ook ik mocht ontwaken aan de andere zijde van de doodsjordaan, maar ik opende mijn ogen steeds weer in mijn kamertje in de pastorie. Dan voelde ik opnieuw, net zo zwaar als de voorgaande keren, de leegte en de pijn van mijn nieuwe bestaan.

Oom Hector, de enige broer van mijn vader die echter in niets op mijn vader leek, kwam naar ons huis om de begrafenis te regelen. Daarna bleef hij nog een week in het dorp om te helpen bij alles wat er verder afgehandeld moest worden. Hij vertelde mevrouw Brown dat hij mij met zich mee wilde nemen naar zijn huis in Londen, maar ik was gelukkig helder genoeg om te beseffen dat ik dat afschuwelijk zou vinden.

‘Alstublieft, mevrouw Brown. Zeg niet dat dat het beste voor me is! Ik wil niet wonen in dat bedompte huis in de stad waar ik helemaal niemand ken, behalve dan die vreselijke oom Hector!’

‘Maar wat is er dan zo erg aan hem, meisje?’ vroeg mijn huisvrouw. ‘Hij komt op mij over als een hele nette meneer.’

‘Hij heeft nooit een goed woord over gehad voor mijn vader. Hij heeft altijd uit grote hoogte neergekeken op mijn vader en op het werk in de kerk. En alles wat oom Hector bereikte met zijn functies bij de lokale overheid moesten wij natuurlijk fantastisch en bijzonder vinden.’

‘Nou, dan is hij ook een bijzonder intelligente man.’

‘Pfff, dat vindt hij zelf, ja! En dan mag ik zeker altijd met hem mee als hij weer eens deftig naar Bath gaat of naar Ramsgate voor de frisse zeelucht, of naar Tunbridge Wells voor dat zogenaamde geneeskrachtige water, omdat dat allemaal zo goed zou zijn voor de pijntjes in zijn borst waar hij altijd zo overdreven over doet. Vreselijk!’

‘Nou, dat is toch de ideale manier voor een jonge meid als jij om heel veel hele rijke mensen te ontmoeten?’

‘Maar die mensen zijn mijn type niet!’

‘En je oom is ook een rijke man. Je zult niets tekortkomen’, raltelde mevrouw Brown door.

‘Jawel! Ik zal Pemfield missen, ik zal mijn vrienden missen, en ik wil u niet missen’, jammerde ik. ‘Zeg alstublieft niet dat ik met hem mee moet. Ik zal hier niemand tot last zijn. Ik beloof het!’

‘Dan moet je lekker hier blijven, kind. En ik ben echt blij dat je bij ons wilt zijn’, zei mevrouw Brown terwijl ze me dicht tegen zich aan trok.

Op de een of andere manier overtuigde mevrouw Brown oom Hector ervan dat het beter voor mij was om te blijven wonen bij vrienden in het dorp waar ik was opgegroeid. Hij keerde alleen – en waarschijnlijk opgelucht – terug naar Londen.

Lichamelijk genas ik snel, maar emotioneel bleef ik een wrak. Ik voelde me er schuldig over dat ik pa zo hard had laten werken dat het hem zijn leven had gekost, dat ik mijn moeder niet professioneler had verzorgd, en dat het me niet was gelukt om zelf te sterven. Ik voelde me in de steek gelaten door God, omdat Hij dit allemaal toeliet in mijn leven. En ik voelde me er schuldig over dat ik van die opstandige gedachten had. Ik kon niet bevatten waarom God mij dit aandeed, maar tegelijkertijd was Hij mijn enige houvast en mijn enige hoop op volledige genezing. Ik wist dat God nooit een verklaring had gegeven aan

Job over alle ellende die hem was overkomen, en natuurlijk was God ook mij geen verklaring verschuldigd.

Ik miste mijn ouders en ons leven in de pastorie zo erg dat het lichamelijk pijn deed. Ik vond troost in de woorden ‘... en van onder Zijn eeuwige armen’, omdat ik daarmee Bijbelse zekerheid had dat God mijn steun zou zijn, hoe diep ik ook mocht zinken. Och, wat had ik graag een broer of zus gehad met wie ik herinneringen had kunnen ophalen aan vroeger, met wie ik mijn leed had kunnen delen. Maar ik was enig kind, mede doordat mijn ouders op late leeftijd waren getrouwd.

Mijn moeder was altijd de lerares geweest van het dorp en de meeste mensen vonden heimelijk dat ze te ouderwets en te godsdienstig was om ooit een man te vinden. Ze had zelf ook die conclusie getrokken en probeerde haar verdriet daarover te onderdrukken door al haar energie en liefde te geven aan haar werk en de kinderen die naar haar kleine schooltje kwamen. Ze was geliefd en gerespecteerd door zowel de ouders als de leerlingen. De bejaarde dominee van het dorp ging met pensioen en toen kwam mijn vader als zijn opvolger. Zijn niet aflatende ijver voor het evangelie verraste de dorpingen, die gewend waren geraakt aan een dominee die alleen op zondag werkte. Hij ging ook Bijbelonderwijs geven op het schooltje en raakte al snel onder de indruk van ma's vroomheid en oprechtheid. De twee raakten bevriend en niet lang daarna traden ze in het huwelijk. De nogal gereserveerde dorpsonderwijzeres bloeide op tot een glimlachende, vriendelijke domineesvrouw. Ze liet iets van zich zien wat jarenlang verborgen was geweest. De sober ingerichte pastorie veranderde in een liefdevol en gereguleerd huishouden. Eindelijk had mijn vader een levenspartner gevonden met wie hij zijn dromen en zorgen kon delen, en met wie hij hartelijk kon lachen om de diverse zwakheden van zijn gemeenteleden. Het huwelijk was voor mijn ouders een onverwachte gunst, en hun

geluk kende geen grenzen meer toen er een baby op komst was. Maar nu was de droom uit. Het geluk bleek toch begrensd. Ik was alleen.

Geduldig luisterde mevrouw Brown keer op keer naar mijn onsamenhangende herinneringen aan het verloren geluk en nam ze me in haar armen als ik in tranen uitbarstte. Ze besloot dat het beter was als ik bij haar kwam wonen in haar kleine arbeidershuisje. Als ik bij haar zou wonen, gaf dat haar de beste gelegenheid om haar dagelijkse leven te combineren met de zorg voor mij. Ik stemde ermee in, zij het met tegenzin. Met haar zachtaardige vrouwelijke intuïtie gunde ze me tijd om te rouwen, maar betrok ze me ook steeds meer bij haar dagelijkse taken en bezoek aan vriendinnen. Daarmee voorkwam ze dat ik wegzonk in verdriet en zelfmedelijden.

Mevrouw Miller, de lerares van de dorpschool, kwam vaak 's avonds even langs om te kletsen of voor een wandeling of ze bedacht iets anders om me af te leiden. Mevrouw Miller en ik waren niet altijd zo dik bevriend geweest: toen ik voor het eerst naar school ging, stelde mevrouw Miller hogere eisen aan mij omdat ik de dochter van de dominee was. Ik moest me voorbeeldig gedragen, maar in plaats daarvan bleek ik minstens zo zondig als de andere meiden. Dankzij de paar jaar thuisonderwijs die ik van mijn moeder had gekregen, was het schoolwerk aanvankelijk een peulenschil voor mij. Ik had tijd genoeg om domme plaatjes te tekenen (meestal van mevrouw Miller) op mijn leesteen. Die tekeningen liet ik natuurlijk aan mijn vriendinnen zien. Meer dan eens werd ik gepakt. Dan sloeg mevrouw Miller me ongenadig hard met een latje op mijn knokkels. Toen het schoolwerk ingewikkelder werd, kreeg ik steeds meer waardering voor het onderwijs van mevrouw Miller.

Mijn beste vriendin Bessie moest op haar veertiende van school om thuis te helpen op de boerderij, maar mijn ouders vonden

het belangrijk dat ik zo lang mogelijk op school bleef en zo veel mogelijk leerde. Tegen die tijd was ik het ook zelf leuk gaan vinden om echt te studeren en dankzij onze gedeelde interesse voor aardrijkskunde had ik een fijne band opgebouwd met mevrouw Miller. Elke ochtend hielp ik haar met het onderwijs aan de kinderen van het dorp. De middagen besteedde ik aan zelfstudie. Het was prachtig om de dorpskinderen te zien groeien van analfabeten tot tieners die redelijk tot goed konden schrijven en rekenen, maar het kostte zo veel inspanning, geduld en herhaling dat ik mezelf beloofde nooit onderwijzeres of gouvernante te worden.

Deze heerlijke periode van lesgeven en zelfstudie duurde slechts een jaar. De reuma van mijn moeder was toen zo erg geworden dat mijn ouders besloten mij thuis te houden om voor mijn moeder en het huishouden te zorgen. Natuurlijk stemde ik daar vrijwillig mee in. Dat was wel het minste wat ik voor mijn ouders kon doen. Tot onze grote opluchting stabiliseerde mijn moeders reuma. Mevrouw Miller bleef contact houden met ons gezin door eens per week op de thee te komen en ons te amuseren met verrassend vrolijke verhalen uit haar dagelijkse schoolbestaan. Ze hield zich afzijdig van de meeste andere dorpsbewoners en leidde daardoor een nogal eenzaam bestaan. Maar met mijn ouders onderhield ze wel een warme vriendschap en ze was bijzonder ingenomen met de preken van mijn vader. Na het overlijden van mijn ouders spande mevrouw Miller zich erg in om mij te steunen, uit medelijden met mij of vanwege een schuldgevoel naar mijn ouders. Hoe dan ook, ze was een echte vriend in nood en een welkome schouder om op uit te huilen. Het deed me ook goed om te zien hoeveel condoleancebrieven en blijken van medeleven ik kreeg. Veel van mijn mededorpsbewoners en zelfs mensen die ik nooit persoonlijk had ontmoet, schreven mij over hun dankbaarheid voor wat mijn ouders voor

hen hadden betekend. Velen benadrukten dat mijn ouders altijd zo meelevend waren geweest, ook heel praktisch, en dat de preken van mijn vader en de pastorale gesprekken hen tot steun waren geweest. Pa had er inderdaad oog voor om te zien welke families een beetje hulp konden gebruiken. Stilletjes voorzag hij dan in de nood, of het nu om een zak houtskool ging, een fles kruidenwater of zelfs een keer een paar werkschoenen. Bij het lezen van al die brieven over hoe mijn ouders met goede gesprekken en eenvoudige giften veel mensen tot steun waren geweest, voelde ik me vereerd dat deze mensen mijn ouders waren geweest. Het versterkte mijn overtuiging dat het een zegen was om door zulke mensen te worden opgevoed, waarbij ze een deel van hun waarden en normen op mij hadden overgebracht. De brieven hielpen mij om heel langzaam tot deze erkenning te komen: ‘De Heere heeft gegeven en de Heere heeft genomen; de Naam des Heeren zij geloofd.’

Mevrouw Brown en ik beseften dat er vroeg of laat een nieuwe dominee zou komen, en dat de pastorie dus leeggeruimd moest worden. We besloten die vervelende taak heel zakelijk uit te voeren, en we vroegen of mevrouw Miller ons daarbij kwam helpen. Ik hield alleen enkele kleinoden en boeken als herinnering aan mijn ouders; voor grote voorwerpen had ik immers geen ruimte. Al ons meubilair werd door een veilinghuis verkocht. Ik kon me er niet toe zetten om erbij te zijn. Ik wilde niet zien hoe die verouderde maar voor mij zo vertrouwde voorwerpen door jan en alleman werden betast en op waarde geschat, terwijl ze geen benul hadden van de onschatbare waarde die de spullen hadden voor mij. Het meubilair was niet nieuw meer en ook niet antiek, en leverde dus weinig geld op. Mevrouw Brown wilde echter per se aanwezig zijn bij de veiling, om met eigen ogen te zien dat alles netjes en eerlijk verliep.

Terwijl de veiling werd gehouden, nam mevrouw Miller me

mee naar de stoffenwinkel om een mooie lap stof te kopen voor een nieuwe jurk. Het duurde niet lang of we waren zo druk en gezellig bezig met het vergelijken van allerlei prachtige stoffen dat we bijna vergaten dat op dat moment de meubels van mijn jeugd onder de hamer gingen. Na lang speuren en vergelijken liepen we de winkel uit met beiden trots in onze handen een pakje met een lap stof, naalden, draden en knopen, startklaar om aan een nieuw naaiavontuur te beginnen. Nadat mevrouw Brown zich ervan had vergewist dat echt alles rondom de veiling volledig naar wens was verlopen (ik hoorde later dat ze met haar armen strak over elkaar vlak bij de veilingmeester had gestaan en heel boos had gekeken naar mensen van wie ze vond dat ze te weinig boden), kwam ze bij ons zitten toen we op een terrasje genoten van thee met cake. De veiling was naar ‘verwachting’ verlopen, en er was zelfs een kleine winst overgebleven nadat de veilingmeester zijn niet onaanzienlijke commissie op het eindresultaat had ingehouden.

Nadat alle goederen en bezittingen van mijn ouders waren verkocht en hun spaargeld was opgeteld, bleek dat ik toch nog een redelijke erfenis had overgehouden. Daarover was ik eigenlijk wel verbaasd, want ik was er altijd vanuit gegaan dat de kleine bezoldiging van mijn vader voor zijn werk als dominee en zijn genereuze levensstijl betekenden dat hij niet of nauwelijks geld had om opzij te leggen. Maar ik had er ook een nieuw, onverwacht probleem bij: wat moest ik gaan doen met mijn geld, en met mijn leven? Ik had de keuze tussen sparen of uitgeven. Als ik zuinig leefde, was mijn kleine fortuin genoeg om vier jaar van te kunnen rondkomen. Die tijd zou ik kunnen gebruiken om in alle rust te bepalen wat ik kon doen om in mijn levensonderhoud te voorzien. Maar ik kon het geld ook op de bank zetten en direct aan de slag gaan, waarmee dan ook.